

171161

HZ. İBRAHİM

1. HZ. İBRAHİM SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

Editör

Prof. Dr. Ali BAKKAL

17 – 18 Ekim 1997

Şanlıurfa

Türkiye Piyane Vakfı İslâm Araştırmaları Merk Kütüphanesi	
Dem. No:	171161
Tas. No:	209 İBR.S

**ŞANLIURFA İLİ KÜLTÜR EĞİTİM SANAT VE
ARAŞTIRMA VAKFI YAYINLARI No: 29**

Araştırma Dizisi No: 1

Birinci Basım: Haziran 2007

ISBN: 978-975-7394-28-2

Dizgi-Tasarım

Dr. Hüseyin KURT

Baskı

Simge Matbacılık / Şanlıurfa

Hz. İBRAHİM- Hz. İSMAİL ve KURBAN

Prof. Dr. Ömer Faruk HARMAN*

1. Hıristiyanlıkta domuz etinin helal olup olmadığı

Bir hocamız, “Domuz eti Hıristiyanlıkta helal kılınmış olabilir” dedi. Doğrusu bu bir tahrifat değildir. Şimdi, benim bu konuya açıklık getirmem gerekiyor. Yahudi kutsal kitabı Tevrat’ın Levililer kitabında hangi hayvanlar yenilir, hangileri yenilmez, dört ayaklılardan, geviş getirenlerden, yarık tırnaklılardan, geviş getirmeyenlerden, tek tırnaklılardan tadat edilmiş. Denizin hayvanları ta’dâd edilmiş. Göğün kuşları tadat edilmiş. Hatta böcekler ta’dâd edilmiş. Tabi burada deve, domuz, tavşan gibi hayvanların etlerinin de yasak olduğu haram olduğu vurgulanmış. Yahudi şeriatinde hala bu böyle. Ancak günümüz dünya yahudileri üç gruba ayrılmıştır: Ortodoks Yahudilik, Muhafazakar Yahudilik ve Reformist Yahudilik. Reformist Yahudiler, genelde Avrupa ve Amerika’da yaşayan yahudilerdir. Bu Yahudiler, Tevrat’a adeta çöl kanunu diyen, cumartesi yasaklarına riayet etmeyen, Tevrat kurallarını ötekiler gibi uygulamayan, yabancılarla evliliğe, miks evliliğe, karışık evliliğe cevaz veren ve başka din ve ırklarla evlenen yahudiler. Reformist Yahudiler domuz etini yiyorlar. Niye? Çünkü diyorlar ki, domuz eti sıcak iklimde çok çabuk bozulabilen, hijyenik özelliğini kaybedebilen bir ettir. Filistin’in o sıcak ikliminde bunun yasalanması normaldir. Günümüzde eti, gayet hijyenik şartlarda muhafaza ediyoruz. Dolayısıyla yiyebiliriz. Şimdi bu ayrı.

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Ama Hz. İsa'nın konumu nedir? Hz. İsa, Kur'ân'a göre de Tevrat'ı tasdik etmiştir. Hz. İsa İncillere göre de Yahudi mabetlerinde, sinagoglarda ibadet etmiştir. Ve Yahudi şeriatı üzerine amel etmiştir. Yahudilikte sünnet hadisesi var. Hz. İbrahim, oğlu İsmail'i ve evindeki bütün erkekleri sünnet etti. Aynı hadise Hz. İsa için de söz konusudur. Bugün Yahudilikte, doğan yahudi erkek çocuğu doğumunun sekizinci gününde sünnet edilir. Hz. İsa da Yahudi usulü üzre doğumunun sekizinci gününde sünnet edilmiştir. Ancak daha sonra Pavlos çıkmış "bedenin sünnetliliği önemli değil, kalbin sünnetliliği önemli" demiş, sanki biri ötekine mani imiş gibi bu sünnet ahdini -ki Hz. İbrahim'le yapılan ahit ilelebed baki olacak idi- ortadan kaldırmıştır.

Domuz eti meselesine gelince, Hz. İsa domuz eti yememiştir. Hz. İsa "domuz eti yeyin" dememiştir. Böyle bir şey varsa Beyefendi (sempozyumdaki hıristiyan temsilcisine hitaben) söyleyebilir. Hz. İsa hatta bazı insanların bedenlerine girdiğine inanılan kötü ruhları oralardan çıkarıp domuz sürüsüne yüklemiştir. Onlar da uçurumdan kendilerini atmak suretiyle helak olmuşlardır.

Hz. İsa "ben Tevrat'ı yahut peygamberleri yani neviim denilen kitapları iptale değil, ikmale geldim" demiştir. Dolayısıyla Hz. İsa'nın hedefi Tevrat'ı ve Tevrat'ın kurallarını ortadan kaldırmak değil, Yahudilerin ihmal ettikleri işin manevî boyutunu daha bir yurgulamaktır. Yoksa Tevrat'taki emirler Hz. İsa tarafından da tatbik edilmiş, uygulanmıştır. Bir misal vereyim, "zina etmeyeceksin denildiğini işittiniz" diyor. On emirden birisi budur. Hz. İsa aynı emri tekrarlamıştır. Fakat ben size derim ki diyor, "Eğer bir göz, şehvetle bir kadına bakmışsa, o göz zina etmiş sayılır. O gözü çıkar at." Zina emri devam ediyor. Ama Hz. İsa'da, onun manevî, ahlakî boyutu daha bir derinleşiyor. "Adam öldürmeyeceksin. On emirden biri budur." denildiğini işittiniz. Fakat size derim ki, sizden biriniz Rabbe takdime arz etmek üzere mabede gittiğinde eğer inanan kardeşinin kalbini kırdığını hatırlarsa, takdimesini orda bıraksın, dönsün; önce onun gönlünü alsın, sonra gelip takdimesini arzetsin."

Cumartesi yasakları var; çok sıkı Yahudilikte. Bunun da sebebi ayrı tabi. Hz. İsa havarileriyle bir gün buğday tarlasında ekin başaklarını elinde ufalıyarak taneleri yiyor. Hemen bir ferisi çıkıyor. "Ey muallim! Bu yaptığın, cumartesi yasaklarına aykırıdır" diyor. Hz. İsa'nın Yahudi şeriatine getirdiği farklı bakış açısı şurda:

Efendim diyor ki, insan sebt için değil, sebt insan içindir. Merkezde insan vardır. Dolayısıyla domuz eti konusu Hz. İsa döneminde de yasaktır. Ancak kendisini havari ilan eden ve Hıristiyanlığı pagan Roma İmparatorluk topraklarında yayan Pavlus, “çarşıda satılan her şey yenilebilir” diyor. Hz. İsa'nın “ağzından giren değil, ağzından çıkan pistir” sözü bu mânaya hamledildi, ne bulunursa yenilebilir. Bunun için hıristiyan dünyada aşağı yukarı fazla bir sınır yoktur.

2. Batı'nın İslâm'a Bakışı

Şimdi batının İslâm'a bakışı konusuna gelelim. Benim vaktiyle verdiğim bir tebliği, bu. 1100'lü tarihlerdeki bir konsilde alınan karar var. Bu konsilde Peygamberimizle ilgili bazı kararlar verilmiş. Bakın Hıristiyan dünyanın İslâm, Peygamberimiz ve Kur'ân-ı Kerim'le ilgili tavırlarını, tarih içerisinde farklı dönemlere ayırarak incelemek mümkün. Ama benim tebliğim bu değil. Tarihin uzun bir döneminde batı dünyası koyu taasup ve aşırı düşmanlık ve siyasi mücadeleler neticesinde Peygamberimize çok ağır hakaretlerde bulunmuşlardır.

Aklın, mantığın, iz'anın kabul edemeyeceği iftiralarda bulunulmuşlar. Neymiş? Papa seçilmek istenen bir kardinaldi, papa seçilemeyince içe içe bir domuz ahırında öldü gitti.

Neydi, Jüpiter gibi, falan gibi bir puttur? Arapların taptığı bir puttur. Nedir, falan hastasıdır filan hastasıdır? Bakın Batı, bu katı, taassubâne fikirlerden İkinci Vatikan Konsili öncesinde, “Müslümanlar İbrahimî mirastan pay alacaklar mı? Ona varisler mi, değiller mi?” tartışmasına gelindi. Ve daha sonra da, bugün batı dünyasında akli başında pek çok kişi, Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğini kabul noktasındadır. Şunu belirteyim; bundan sekiz-on yıl önce Bazetti Sani İstanbul'da Saint Antuan Kilisesi'nde bir konferans vermiştir. Konferansının konusu “Eski Ahitteki Peygamberlik Şartlarına Göre Muhammed'in Peygamberliği”. Bütün metropolitler de orada toplanmış. Konferensta konuyu uzun uzun anlatmış. Söylediği sözlerin özeti şu: “Muhammed kendisindeki peygamberlik vasıflarını çevresindeki müşrik putperest araplardan almış olamaz. Muhammed'deki peygamberlik vasıfları, Eski Ahit'teki peygamberlik vasıflarıyla aynıdır.”

Aklı başında hiçbir kimsenin, Hz. Musa'nın peygamberliğini kabul ediyorsa, -Hz. İbrahim ilk defa Kitab-ı Mukaddes'te nebi diye nitelenen kişidir- Onun peygamberliğini kabul ediyorsa ve diğerlerini kabul ediyorsa, -Hz. İsa'yı katmıyacağım, çünkü onlar onu peygamber ötesi ilah olarak algılıyorlar,- Hz. Musa'nın peygamberliğini kabul eden bir kişinin Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğini inkâra imkân yoktur. Bunu inkâr ediyorsa ötekini de inkar etmek durumundadır. Çünkü temel nitelik nedir? Bir tek Allah'a davet, putlarla mücadele. Bakın Bağdat Nasturî Katolikosu Timoteus'un Halife ile yaptığı sözlü bir münazarada, halife: "Hz. Muhammed de, diğer peygamberler gibi, insanları bir Allah'a kulluğa davet etmiş ve putlarla mücadele etmiştir" demektedir. Yani aklı-selim sahibi hiç bir hıristiyanın, -iman etmeyebilir ama- aklen, mantıken veya kitaben Hz. Peygamber'in peygamberliğini inkârı mümkün değildir.

3. İbrahim, İsmail ve Kurban konusu

"Kurban edilmek istenen, zebha (boğazlamaya) konu olan İshak mıdır, İsmail midir?" meselesini hem Tevrat, hem Kur'ân'a göre inceledim. İslamî literatürde tefsirlerde yer alan çeşitli rivayetler var. Ancak burada onlara temas edemeyeceğim. Üç başlık halinde konuyu ele almıştım. İnsan kurbanı hadisesi tarih içerisinde ve bunun Sami kavimlerdeki tatbikatı var mı yok mu? İkinci başlık, ilk doğanların yani ilk çocukların dini ve hukukî statüsü. Çünkü konu bu hususlarla da sıkı bağlantılı. Üçüncü nokta ise kimin kurban edilmek istendiği hususunda. Tevrat ve Yahudilik ile Kur'ân ve İslamî geleneğin verdiği bilgiler tebliğde ayrı ayrı ele alınmış idi. Konuyu üç başlık halinde ele almış idim. Şimdi bu başlıkların altında satır başlarıyla bir iki hususu belirteyim.

a. İnsan Kurbanı

İnsan kurbanının Sami kavimlerdeki tatbikatı hususuna, eski dünyanın değişik kavimlerinde rastlanıyor. Yunanistan'da, Hindistan'da, İtalya'da, Kelt, Töton ve Sılavlarda, Sami kavimlerde, Mısırlılarda, birçok Afrika ve bazı Amerika kabilelerinde, Aya ve

Aztekler'de insan kurbanı hadisesine rastlanıyor.

İnsan kurbanına insanlar niye tevessül etmiş, sebeplerini kısaca şöyle belirtmek mümkün:

Cemiyetteki adaletin yerine getirilmesi veya dinî bir ibadet gayesiyle insanlar kurban edilmiş, kimi toplulukları da. Herhangi bir felaket *sonucunda ilahları yatıştırmak, işlendiğine inanılan bir günaha keffaret veya herhangi bir zafer için şükran nişanesi olmak üzere insan kurban edilmiş, kimi topluluklarda. Bazı durumlarda birinin hayatını kurtarmak için onun yerine bir başkası kurban edilmiş. Ayrıca insan kurbanı koznogonik veya antropogonik oluşumlarla alakalı kılınmış ve mesela Uponişatlara göre ilk insan viraj, kurban edilerek diğer insanlar yaratılmış. Şimdi eski Mısır'da ve değişik yörelerde var.

İbranilere gelecek olursak, İbranilerde insan kurbanı uygulaması var. Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmek istemesi Tevrat'ta ve Kur'ân'da yer alıyor. Tekvin 22. babda Tevrat'ta yer alıyor. Yeftah'ın kızını kurban etmesi Eski Ahit'te Hakimler kitabında yer alıyor. Krallığın ikiye bölünmesinden sonra, yani Hz. Süleyman'ın M.Ö. 930'lu yıllarda vefatını takiben devlet ikiye bölündü. Kuzeydekine İsrail Krallığı, -başkent Samiriye-; güneydekine Yahuda Krallığı, -başkent Kudüs- adları verildi. İşte krallığın ikiye bölünmesinden sonra İsrail Krallığında ve güneydeki Yahuda krallığında özellikle kral Ahaz ve Manazse dönemlerinde bu tatbikat uygulanmış ve bu iki kral kendi çocuklarını ateşten geçirmişler, İlahlar için. Peygamber Yeramya döneminde Gebenhinno, bu Gehinnon diye de geçer, Hinnon Vadisi demektir. Cehennem kelimesinin menşeyinin bu olduğu da söylenir. Batı kaynaklarındaki jehen kelimesinin. bu işin yapıldığı yer. İlah Molok ve diğerlerine, kişilerin çocuklarını kurban etme hadisesi. Buna rağmen Tevrat'ta insan kurbanı kesinkes yasaklanmış. Levililer ve tesniyede yeralan ahkama müteallik hükümlerde insan kurbanı yasaklanmış. Peygamberler de bunu, insan kurbanının yasak olduğunu İsrailoğullarına ısrarla vurgulamışlardır. Çocuk kurbanı ve bunun yasaklanmasıyla ilgili Tevrat'ta böyle hükümlerin yer alışı, Tevrat'ta bu tür yasakların ısrarla belirtilmesi, eski Samilerde ve İsrailoğullarının Mısır'dan çıktıktan sonra yerleştikleri Kenan diyarında yani Filistin bölgesindeki eski kavimlerde bu tür uygulamanın var olduğunu düşündürüyor bize.

b. İlk Doğanların Statüsü

İlk doğan erkek çocuğun imtiyazlı statüsü yerleşik Doğu ve Batı Samîlerinde geniş şekilde uygulandı. Yahudilikte de Yahudi kutsal kitabında ilk doğanın hukuku yaygındı. İlk doğan, mahsûlün ilki gibi Tanrı'ya adanmaktaydı. Bu adanma Tanrı'ya kurban edilme değil, mabet hizmetinde bulunma şeklindeydi. Diğer hayvanlardan ilk doğanlar, eğer eti yenilen ise kurban ediliyordu. Eti yenmeyen ise, onun yerine bir kuzu kurban ediliyordu. Dolayısıyla ilk çocuğun mabede adanması, rabbe adanması, söz konusu. Hz. İsmail ile ilgili babasının "Keşke Rabbin önünde, senin önünde O hayatta kalabilse" duası da budur. "Rabbin önünde demek", "Rabbin mabedinde hizmette olmak" demektir. Ayrıca ilk doğan çocuk **mirastan iki pay** alıyor. Dolayısıyla ilk doğanın diğerlerine göre çok ayrı ve farklı bir imtiyazı var.

c. Tevrat'a Göre Kurban Edilmek İstenen Kimdir?

Şimdi bunu da böylece tesbit ettikten sonra Tevrat'a göre kurban edilmek istenen kimdir? sorusunu cevaplandırmaya çalışalım. Tevrat'ta nakledildiğine göre Hz. İbrahim'in çocuğu olmaz. Hz. İbrahim Cenab-ı Hakk'a yalvarır. "Bana bir çocuk ihsan eyle; bana bu evimdeki köle olan Şanlı Eliyazer mi mirasçı olacaktır" der. Ve Cenab-ı Hak da Hz. İbrahim'e Tevrat'a göre: "Senin zürriyetin bol olacaktır, denizin kumları semanın yıldızları gibi olacaktır", diyerek müjde verir. Hz. İbrahim'in ilk eşi Sara'nın çocuğu olmaz. O dönemin adeti veçhile Sara'nın cariyesi Hacer, Sara tarafından Hz. İbrahim'e verilir. Ve Hz. İbrahim'in Hacer'den İsmail adlı oğlu olur. Hz. İsmail doğduğu zaman Hz. İbrahim 86 yaşındadır. Hz. İbrahim 99 yaşında iken Sara'nın bir çocuk doğuracağı müjdesi gelir. Hz. İbrahim 100 yaşında, İsmail 14 yaşında iken Hz. İshak dünyaya gelir. Tevrat'a göre İshak'ın sütten kesilmesi münasebetiyle tertip edilen törende alaycı bir şekilde İshak'a güldüğü için Hz. Sara, Hz. İbrahim'e "bu çocuğu da, bunun annesini de artık bu evde görmek istemiyorum" der. Hz. İbrahim de Tanrı'nın emriyle eşi Hacer'i ve oğlu İsmail'i, hatta Hacer'in bir eline su kırbasını bir eline azık torbasını verir, çocuğu da yanına katar gönderir. Tabii burda üzerinde durulması gereken bir husus var. "Çocuğu da yanına katar" ifadesi üzerinde durmak

gerekiyor.

Bir gün ben haham efendiye telefon açtım, dedim ki, "Tekvin Kitabının şu babının şu cümlesini bana İbranice'den oku", o da okudu. Dedim, "tercüme et". İşte "İbrahim bir eline su kabını verdi, bir eline azık torbasını verdi, çocuğu da omzuna yükledi, gönderdi." Haham efendi, dedim çocuk kaç yaşında? Omuzuna yükleyip çocuğu gönderdiğinde Hz. İsmail en az 15 yaşında. 14 yaşında iken İshak doğdu. Yahudilikte süt emzirme süresi azamî üç yıl. Üç yıl süt emdiğini düşünürseniz Hz. İsmail 17 yaşında olur. Biz onu bir yıl kabul edelim 15 yaşında. Siz, kadıncağızın eline azık torbasını, su kırıbasını verin, 15 yaşındaki delikanlıyı da omuzuna yükleyin. Dedim, bu olur mu? Bir dakika dedi, tekrar baktı, "şerhinde vesairesinde yok" dedi. "Çocuğu da yanına kattı." Tabii daha sonra o hale geldi iş. Sonra anne-oğul Berşaba çölüne gittiler. Orada su tükendi ve annesi çocuğun susuzluktan öldüğünü görmeyeyim diye çocuğu bir çalı dibine attı. Tevrat'ın ifadesi aynen bu. Ve sonra kendisi su aramaya koyuldu. Çalı dibine atılan çocuk aslında 15 yaşındadır. Bakın metinde problemler var. Konu şu: Yahudilere göre Hz. İsmail, annesi ile birlikte aileden kovulduğu, mirastan mahrum bırakıldığı için geride kalan çocuk daha sonra Cenab-ı Hak tarafından Hz. İbrahim'e hitaben "sevdiğin biricik oğlunu İshak'ı al onu Moria dağlarına götür. Orada kurban et." diye emredilmiştir. Biricik oğlu Hz. İshak değildir. Hz. İsmail kovulmuş olsa bile değildir. Tesniye Hukuna göre bir insanın iki hanımı olsa iki hanımından iki çocuğu olsa, çocuklardan birisi nefret edilen hanımından, diğeri sevilen hanımından olsa...(bazı cümleler kaydedilmemiş) (Buna göre de) kurban edilmek istenen İsmail'dir, İshak değildir. Ama Yahudilekte özellikle Yahvis metinler ırkî faktörü ön planda tuttıkları için, illâ İshak diye ısrar etmişlerdir.

Kur'an'a gelince, Hz. İbrahim ateşe atılıp da yanmaktan kurtulduktan sonra Kur'an Hz. İbrahim'in şöyle dua ettiğini kaydediyor: "Rabbi heb lî mine's-salihîn = Rabbim! Bana salihlerden olacak bir evlat ver. (37/Sâffât, 100)" Cenâb-ı Allah da onun bu duasına karşılık "Fe-beşşernâhu bi ğulamin halîm = İşte o zaman biz onu uslu bir oğul ile (İsmail'le) mujdeledik (37/Sâffât, 101)" buyuruyor.

Bir kişinin çocuğu varsa "Bana salihlerden olacak bir evlat

ver” şeklinde dua etmez. İbrahim Aleyhisselam’ın hiç çocuğu olmadığı için “Bana salihlerden bir evlat ver diye “dua ediyor. Bu duasına karşılık, Hz. İbrahim'e verilen ilk çocuk, işte "Fe-beşşernâhu bi-ğulamin halim"dir, yani İsmail'dir. Cenâb-ı Allah o çocuktan şöyle bahsetmeye devam ediyor: "Felemmâ beleğa meahu's-sa'ye.. = Babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa erişince: Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum; bir düşün, ne dersin? dedi. O da cevaben: Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulursun, dedi. (37/Sâffât, 102)". Bu âyette isim tasrih edilmediği için bir kısım İslâm uleması, Taberî başta olmak üzere bazı müfessirler, sahabeden, tabiînden bazı kişiler, Hz. İshak'ın kurban edilmek istendiğini kabul etmişlerdir. Ama bir noktada onları yanıltan şey, -İbn Kesîr'in tefsirinde gayet berrak bir şekilde ifade ettiği gibi- Ka'b'a kadar varan ve dayanan rivayetlerdir. Yani Yahudi menşeli rivayetlerdir. Bir de Hûd Suresinde Sara'ya yapılan müjdeyi, Sâffât suresinde Hz. İbrahim'e yapılan müjde ile aynı tutanlar, bu noktada yanıltıyorlar. Hûd suresinde de müjde yapılıyor. Fakat bu, Sâffât'taki müjde değil. Sâffât'taki "Fe-beşşernâhu bi-ğulamin halîm", müjdesi Hz. İbrahim'e yapılan müjdedir. Hûd suresindeki müjde (“O’na İshâk’ı, İshâk’ın ardından Ya’kûb’u müjdeledik.” 11/Hûd, 71) ise Sara'ya yapılan müjdedir.. O zaman Hz. İsmail dünyada idi ve şu kadar yaşında idi.

Ben Tevrat'taki delilleri, Kur'ân'daki ayetlerin siyak ve sibakını ve Yahudi rivayetleriyle İslâmî rivayetlerin değerlendirmesini yaparak zebha konu olanın, bunu müslüman olduğumuz için değil, objektif olarak baktığımızda bile, Yahudi hukukuna uygun amel etsek bile, İshak değil İsmail olması gerektiğini, bunun ortaya çıktığını söylemek istiyorum.

d. Kurban olayının sebebi

Bu insan kurbanı hadisesinin sebebi; tabii ki, o dönemde yaygın olan bu hadiseyi ortadan kaldırmaktı. Tıpkı buzağı hadisesinde olduğu gibi. Çünkü dört asır boyunca Mısır'da kalmış olan İsrailoğulları Mısır inançlarından etkilenmişlerdir... Mısır'da Boğa, inek kutsal hayvanlardan sayılıyordu. İneği kutsal sayan bir Hintliye ineği boğazlatın, artık onun kutsallığı ortadan kalkacaktır.

Bunun içindir ki, Cenab-ı Allah Bakara Suresinde İsrailoğullarından bir inek boğazlamalarını istemiştir. Cenab-ı Hak, bunun için başka bir hayvanın kurban edilmesini onlardan istemedi. Yine bunun içindir ki Hz. Musa'nın çöle gelmesi gecikince İsrailoğulları hemen bir altın buzağı yapmış ve ona tapınışlardır.

Kurban edilme mahallinin Merve olduğunu söyleniyor. Moria kelimesinin aslında, Şaban Bey'in tebliği münasebeti ile harflarin yer değiştirmesinden veya düşmesinden söz edildi. Burada da öyle bir şeyin olduğu söyleniyor. Bir müslüman alim diyor ki;”Tevrat'ta yer alan Moria kurban mahalli, aslında Merve idi.”

Teşekkür eder, saygılar sunarım.

Prof. Dr. İbrahim Canan soruyor: Acaba Hz. İbrahim'e kadar insan kurbanı meşru olabilir mi? Çünkü rüyasında oğlunu kurban etmesi ifade edilince acaba bir peygamberin gayri meşru bir şeyin rüyasını görmesi mümkün mü?

Prof. Dr. Ömer Faruk Harman cevap veriyor: Efendim, ilahî din Hz. Adem'den Hz. Muhammed (sav)'e kadar temelde, özde aynıdır. Temelde, özde aynı olan dinin insan kurbanını meşrû görmesi mümkün değil. Hz. İbrahim'in rüyasında oğlunu kurban ettiğini görmesi ve Tevrat'ta da İbrahim'in imanını ve takvasını denemek üzere kendisinden oğlunu kurban etmesinin istenmesi, o dönemde vaki olan insan kurbanı hadisesini ortadan kaldırmaya müteveccihdir.